Situaţia limbii române în Republica Moldova din perspectiva integrării europene

Silviu BEREJAN

Toţi oamenii de ştiinţă serioşi şi imparţiali din întreaga lume – atât cei din Vest (Alf Lombard din Suedia, Carlo Tagliavini din Italia, Klaus Heitmann, Eugeniu Coşeriu, Klaus Bochmann din Germania, Maria Manoliu-Manea din S.U.A. ş.a.), cât şi cei din Est (mai vechi: Iacov Hinculov, Vladimir Şişmarev şi mai noi: Ruben Budagov, Samuil Bernştein, Dmitrii Mihalci, Raymund Piotrowski, Gheorghi Stepanov din Rusia, Stanislav Semcinschi, Alexandr Melniciuc din Ucraina ş.a.) – au demonstrat cu probe concludente că realitatea glotică din aşa-zisa R.S.S.M. şi mai târziu din R.M. a fost dintotdeauna şi este în prezent românească (indiferent de denumirile ce i s-au dat în trecutul mai îndepărtat-istoric şi i se mai dau, din considerente, în primul rând, ba chiar exclusiv, de ordin politic, în trecutul mai apropiat-sovietic).

Cu toate acestea, în fosta R.S.S.M. şi, din păcate, în actuala R.M. regimul comunist rămîne fidel poziţiei sale eronate şi continuă să facă încercări (în fond prin ideologi partinici nespecialişti în materie) de a acredita ideea că vorbirea locală din R.M. se distinge de vorbirea general românească, comună pentru întregul spaţiu est-romanic şi persevereză în această absurditate cu o insistenţă de-a dreptul de invidiat.

Un specific local într-adevăr există, dar nu la nivel de limbă de cultură faţă de altă limbă de cultură (căci lumea ştie şi vede cu ochiul liber că în toate domeniile vieţii culturale cotidiene este folosită *aceiaşi limbă literară* – altă limbă literară în spaţiul est-romanic nu s-a format. Specificul se manifestă numai la nivel de grai (moldovenesc) faţă de alte graiuri ale dialectului dacoromân (muntenesc, ardelenesc, bănăţean, maramureşean) şi faţă de subgraiurile dacoromâne (oltenesc, dobrogean, bucovinean ş.a.).

Însă acest specific dialectal nu afectează unitatea şi identitatea limbii literare unice, formate pe baza tuturor varietăţilor locale, regionale, cizelate timp îndelungat ca instrument de cultură într-un corpus extrem de amplu de monumente literare, artistice, istorice, publicistice şi ştiinţifice. Această limbă de cultură, comună pentru întregul spaţiu al romanităţii orientale, este singurul instrument de comunicare cultă, folosit de populaţia din zonă, pe care marele nostru compatriot Eugeniu Coşeriu l-a numit *limbă exemplară*. Altă limbă de cultură n-a avut *unde*, n-a avut *când* şi n-a avut *de cine* să fie constituită în zona dată (toţi oamenii de cultură oneşti au declarat şi declară deschis că ei vorbesc şi scriu româneşte).

Tocmai de aceea veleităţile unor bravi activişti actuali din R.M., investiţi cu putere politică, de a acredita o nouă limbă oficială doar pe baza graiurilor din Basarabia şi Transnistria sunt pur şi simplu absurde, absolut nefondate ştiinţifice şi lipsite de orice perspectivă; toate tentativele lor de a afirma existenţa aşa-zisei „limbi moldoveneşti", expuse într-o serie de lucrări pseudoştiinţifice, publicate de autori ca Vasile Stati, Victor Stepaniuc ş. a. de talia lor, până şi într-un ridicol dicţionar moldovenesc-român, apărut recent (spre ruşinea republicii!), nu sunt decât maculatură, ce va rămîne în analele

BDD-V2361 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:00:34 UTC)

istoriei ca mărturie vie a manipulațiilor la care s-a dedat regimul comunist pentru a-şi asigura dreptul la cârmuirea unui teritoriu rupt din întreg şi a unei părți batjocorite în felul acesta a populației din Basarabia, lăsate (şi unul, şi alta) la cheremul unor impostori.

Dar, deşi e împănată cu dialectalisme moldoveneşti, acompaniate de rusisme de tot felul ca urmare a influenței limbii ruse (utilizate de rusofonii monolingvi), vorbirea moldovenilor basarabeni, chiar şi după un secol şi jumătate de stăpânire țaristă şi sovietică, nu s-a constituit în altă limbă, ci a rămas tot românească în esența sa. Ce e drept, ea s-a îndepărtat considerabil de normalitate, căci dominația rusească în decursul unui răstimp atât de îndelungat (din 1812 până în 1918 în componența Rusiei țariste şi din 1940 până în 1991 în componența U.R.S.S.) nu a putut să nu lase urme serioase, dar *numai în vorbirea orală* a acestei zone, limba scrisă neavând aici circulație (aceasta se dezvolta ca instrument de cultură în paralel dincolo de Prut).

Însă din fericire, identitatea limbii române şi unitatea etnică a populației româneşti din zonă n-au fost afectate de aceste procese, decât parțial şi doar în unele medii sociale, lucru menționat deschis în mai multe rânduri şi de administrația rusă din Basarabia, deşi tentative de a o smulge din sfera de influență românească s-au făcut destule, atât de regimul țarist, cât şi de cel sovietic (după scurta perioadă de revenire la normalitate dintre anii 1918–1940 şi 1941–1944) şi ele continuă de a fi puse mereu în practică şi în zilele noastre. Mai mult decât atât, şi în perioada mai nouă, de când R.M. a devenit stat independent şi suveran, încercările de a-l îndepărta de statul român se țin lanț, în special după ce partidul comunist a venit aici din nou la putere. S-au întețit într-un mod deosebit de activ atacurile la identitatea tradițională a limbii şi a poporului român şi concomitent s-a activat agresiv promovarea unei identități specifice a limbii şi a populației basarabene.

Deşi nu au nici o bază serioasă, acțiunile întreprinse în republică şi acum, după ce identitatea de limbă şi cea istorică au fost, după cum s-a menționat mai sus deja, demonstrate cu argumente dintre cele mai puternice şi recunoscute în anumite ocazii chiar şi de cei interesați să promoveze contrarul, pot crea obstacole insurmontabile şi vor duce, desigur, la complicarea situației R.M. în procesul integrării ei în Europa, pe care parcă o doresc actualii ei diriguitori. Prin aceasta se şi explică faptul că în prezenta comunicare revenim din nou la problema identității şi diversității glotice, istorice, etnice şi culturale, atât de mult discutate, după cum se ştie şi după cum vom vedea şi din cele de mai jos, pe care am abordat-o deja nu odată (chiar şi la manifestările ştiințifice anterioare de aici, de la Iaşi, urmate de publicații de amploare apărute atât aici, cât şi la noi în republică).

În anii ce s-au scurs de la proclamarea noului stat suveran şi independent –R.M., a cărui a 15-a aniversarea a independenței a fost serbată în acest an cu mult fast, au avut loc, cum scrie prof. univ. Sergiu Pavlicenco, numeroase conferințe, simpozioane, colocvii, consacrate situației lingvistice şi destinului limbii române în R. Moldova, dar efectul lor asupra stării de lucruri în domeniul discutat nu se face simțit. „Toată lumea aşteaptă, scrie mai departe profesorul, ca Parlamentul să modifice articolul 13 din Constituție, lucru greu de închipuit… Uneori se spune că la Chişinău nu există voință politică pentru a rezolva această problemă. Dar ce înseamnă «voință politică»? A cui voință politică? – ne întrebăm? Oare nu este clar că atâta timp cât populația R. Moldova va vota cum votează şi va alege ce alege, Parlamentele ce rezultă din acest vot nu vor

BDD-V2361 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:00:34 UTC)

modifica articolul respectiv din Constituție?" (S. Pavlicenco *Viitorul european al limbii române*, „Literatura şi Arta", 7 septembrie 2006, p. 3).

Acest lucru l-a observat cu multă pătrundere, luându-l în discuție până şi înainte de trecerea sa în neființă, ilustrul nostru compatriot Eugeniu Coşeriu ce s-a impus în decursul multor ani în știința lingvistică mondială ca reprezentant de elită al spațiului românesc. Spusele sale merită a fi aduse aici în calitate de argument forte.

În ultimul să articol intitulat *Identitatea limbii şi a poporului nostru* (publicat în numărul comemorativ – 10/2002 al revistei chişinăuiene „Limba română", imediat următor ştirii dureroase că EL NU MAI ESTE), profesorul nostru al tuturor sublinia că tendința „de a afirma şi a promova identitatea națională specifică a poporului moldovenesc dintre Prut şi Nistru (şi de dincolo de Nistru)" (p. 2), deşi urmărea un scop, în primul rând, ba chiar exclusiv, politic, acesta era prezentat ca fiind „generos şi nobil" (ibidem). Dar de generozitate şi noblețe nu poate fi vorba, scrie Coşeriu în continuare, „dacă ținem seama de premisele reale ale acestei acțiuni şi de sensul în care ea a înțeles identitatea (anume ca *neidentitate*). Căci identitatea unui popor nu se afirmă negându-i-o şi suprimându-i-o. Nu se afirmă identitatea poporului „moldovenesc" din stânga Prutului separându-l de tradițiile sale autentice (în primul rând, de limba pe care o vorbeşte), desprinzându-l de unitatea etnică din care face parte, tăindu-i rădăcinile istorice şi altoindu-l pe alt trunchi ori în vid. Aceasta nu e afirmare, ci, dimpotrivă, anulare a identității naționale, istorice şi culturale a poporului „moldovenesc": e ceea ce în Republica Moldova se numeşte, cu un neologism binevenit (şi venit, apropo, din limba rusă! – n.n., S.B.), „mancurtizare", care înseamnă (cum îl explică scriitorul kirghiz Cinghiz Aitmatov) genocid etnico-cultural. „Din punct de vedere politic, zice E. Coşeriu, promovarea unei limbi «moldoveneşti» deosebite de limba română, cu toate urmările pe care le implică, este deci un delict de genocid etnico-cultural, delict nu mai puțin grav decât genocidul rasial, chiar dacă nu implică eliminarea fizică a vorbitorilor, ci numai anularea identității şi memoriei lor istorice" (ibidem).

Ceea ce se observă în ultimul timp în activitatea organelor oficiale din R.M. (unele luări de cuvânt, unele atitudini, unele acțiuni chiar, întreprinse de conducerea republicii, cum ar fi, spre exemplu, doborârea pe ascuns a fragmentului ROMÂN de pe firma liceului român-francez „Gh. Asachi" din Chişinău, arestarea şi terorizarea unor elevi ai acestui liceu de reprezentanții M.A.I. sau interzicerea de Ministerul de învățământ a manualelor de ISTORIE A ROMÂNILOR în şcolile republicii, crearea unei situații tensionate la Radioul şi Televiziunea Moldovenească ş. a.) sunt anume încercări de anulare a identității naționale, istorice şi culturale a populației din R.M. cu restul neamului românesc, lucru ce confirmă cu prisosință spusele prof. E. Coşeriu din articolul citat mai sus.

De altfel, problemele identității şi diversității au fost ridicate pe tapet nu numai în acest ultim articol al lui E. Coşeriu (pe care ni l-a lăsat ca un fel de testament al său cu privire la limba română din R.M.), ci şi în alte publicații, din ultimii ani, precum şi la diferite foruri cu autoritate. Dintre publicații am aminti o serie întreagă de volume, apărute la Iaşi, Suceava, Chişinău şi Bălți, ce includ materialele unor manifestări ştiințifice realizate în comun. Iată numai câteva dintre ele:

Basarabia. *Dilemele identității*, Iaşi, 2001 (care cuprinde în parte studiul „Basarabia în căutarea identității. Excurs istoriografic" de Alexandru Zub, p. 11-20 şi alte studii).

BDD-V2361 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:00:34 UTC)

Limbaje şi comunicare. Vol. VI, Partea 1, Suceava, 2001 (unde găsim articolul „Identitate lingvistică şi culturală în spaţiul bilingv: Republica Moldova" de Veronica Olariu şi Florin-Teodor Olariu, p. 387-397 şi alte materiale).

Filologia secolului XXI. Colocviu internaţional, Bălţi, 2001 (culegerea „Un lingvist pentru secolul XXI", Ştiinţa, Chişinău, 2002, 223 p.).

Identitatea limbii şi literaturii române în perspectiva globalizării, Iaşi, 2002 (cu materialul „Modalităţi de menţinere a identităţii etnice la românii din Voivodina – Jugoslavia" de Lia Magdu, p. 359-362 şi alte studii).

Limba şi literatura română în spaţiul etno-cultural dacoromânesc şi în diaspora, Iaşi, 2003 (în care este inserat articolul „Identitatea prin limbă – o dominantă în cultura românească" de Mariana Flaişer, p. 42–46 şi alte articole pe aceiaşi temă).

Spaţiul lingvistic şi literar românesc din perspectiva integrării europene, Iaşi, 2004 (ce include sinteza meritorie a lui Gheorghe Popa „Relaţia *identitate naţională – integrare europeană* din perspectivă coşeriană", p.106-111, şl alte încercări de acelaşi fel).

* * *

Situaţia din prezent a limbii române în R. Moldova este consecinţa traducerii în viaţă a politicii comuniste din U.R.S.S., unde, în special în perioada de după război şi-a făcut apariţia un fenomen social foarte dubios, denumit „bilingvism", ce era, de regulă, unilateral şi a avut un efect nefast pentru purtătorii limbilor naţionale (toate minoritare faţă de limba rusă), căci doar ei au fost puşi în situaţia de a deveni „bilingvi" (termenul dat e necesar să fie luat între ghilimele, deoarece practic majoritatea acestor aşa-zişi „bilingvi" nu cunoştea în măsură suficientă nici limba maternă, nici limba unică folosită în toată ţara, care era rusa). Drept urmare a acestui „aşa-numit" bilingvism, purtătorii majoritari ai limbii ruse, care era limbă imperială, nici n-au încercat, cel puţin, să vorbească cât de cât în vreuna din limbile naţionale din republicile unionale, în care îşi duceau ei traiul (în afară, poate, de ucraineană, foarte apropiată de altfel de rusă, la care făceau uneori referinţe, mai ales ironice sau chiar batjocoritoare).

Acelaşi lucru a avut loc şi în republica unională moldovenească doar că ceva mai târziu (începând nu cu anul 1918, ci cu anul 1940, iar masiv din 1944, adică de după război). Aici însă s-a întrecut măsura: odată cu formarea noii republici unionale (în urma anexării Basarabiei la Uniunea Sovietică) s-a decis ca şi limba folosită de toată populaţia de aici (de toţi basarabenii, indiferent de originea lor etnică) să fie denumită nu română ca până atunci, ci tot moldovenească după denumirea nou formatei republici. Acest lucru era uşor realizabil în noile condiţii instaurate în regiune, deşi iniţial lumea continua să vorbească româneşte ca şi până atunci şi să numească limba vorbită de ea limbă română.

Abia după război, când autorităţile ruseşti au început să strângă şurubul, calificând limba română drept „limbă a ocupanţilor româno-fascişti" şi recurgând la represalii de tot felul faţă de cei ce continuau să vorbească româneşte, reproşându-le la tot pasul acest lucru, basarabenilor le-a intrat frica în oase şi au acceptat până la urmă în comunicare vorbirea pocită, stâlcită, poluată de rusisme de toată mâna, adusă în Basarabia „eliberată" de moldovenii sovietici din stânga Nistrului (din Republica

BDD-V2361 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:00:34 UTC)

Autonomă, adică), veniți încoace, de regulă, în calitate de cadre de conducere şi de ideologi ai puterii sovietelor.

Această vorbire, căreia „eliberatorii" îi spuneau „limbă moldovenească", nu era barem dialectală, cum a fost şi cum este ea în prezent în Transnistria, ci un mijloc artificial de comunicare (ticluit în R.A.S.S.M. la comanda Moscovei încă până la anexarea Basarabiei în 1940), care, cum se pretindea, nu are nimic în comun cu româna din România, deşi în realitate era un „Erzatz" de română, ce provoca râsul la populația de pe malul drept al Nistrului.

Dar pentru conducerea sovietică acest lucru nu avea nici o importanță. Principalul era ca vorbirea din noua republică unională să se preteze la denumirea de moldovenească (după numele formațiunii statale de curând întemeiate).

Singurul argument pentru denumirea dublă a aceleiaşi limbi ar fi că ea se vorbeşte în două state diferite. Dar nu e un argument valabil, cum afirmă acelaşi Coşeriu, care şi aici ne scoate din încurcătură. El aduce exemple edificatoare ca să convingă pe oricine că în două state diferite se poate vorbi aceeaşi limbă, fără ca ea să-şi însuşească denumirea statului respectiv. „Limba germană, – zice E. Coşeriu, – nu se numeşte «austriacă» în Austria şi cea engleză nu se numeşte «australiană» în Australia, «statouniteană»(?) în Statele Unite etc." (articolul citat, p. 3) (îmi pare nespus de bine că am fericita ocazie să apelez a doua oară la numele lui Coşeriu, deoarece în anul curent s-au împlinit 85 de ani de la naşterea lui, iar noi cei de la baştină am cam trecut sub tăcere evenimentul).

De după război şi până acum problema identității limbii din R. Moldova cu limba din România este obiectul unor permanente altercații şi acuze politice reciproce în republică, acuze ce nu mai contenesc, ce consumă extrem de multă energie socială şi sustrage forțele creatoare ale intelectualității de la alte activități mult mai utile (chiar şi în mediile, unde s-ar părea că nu e cazul să se rezolve asemenea probleme).

* * *

Toate cele expuse mai sus contribuie la instaurarea în R.M. a unei stări de instabilitate politică şi socială, care face, spre deosebire de alte națiuni, ca fiecare nouă guvernare, „fiecare nouă generație – cum subliniază profesorul Pavlicenco, citat de acum mai sus – să reia totul de la început, încercând să răspundă la aceleaşi întrebări: cine suntem, de unde venim, ce limbă vorbim, ce istorie avem, încotro mergem etc." (studiul citat, p. 3). Acelaşi autor mai remarcă: „actualei puteri îi produce repulsie tot ce e românesc… de aici promovarea moldovenismului şi îndepărtarea de românism şi de românitate, ca pericol pentru falsa identitate neromânească a statului R. Moldova" (ibidem).

În aceste condiții „a fost un miracol renaşterea limbii române după decenii de nepracticare publică în această parte a latinității orientale!" (ibidem). Dar şi după acest miracol de rezistență deasupra limbii din R.M. continuă să atârne sabia lui Damocle, căci, deşi statul e suveran şi independent parcă, coexistența în cadrul lui a două limbi (ce funcționează paralel) generează permanent probleme majore, deoarece statutul purtătorilor acestor limbi este diferit: unii beneficiază de privilegiul monolingvismului, iar ceilalți sunt constrânşi să utilizeze în comunicare ambele limbi (cea maternă devenind prin forța împrejurărilor o limbă amestecată şi degradându-se de cele mai

BDD-V2361 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:00:34 UTC)

multe ori chiar în gura celor trecuți prin şcoli, întrucât presiunea monolingvilor este continuă şi foarte puternică). Asta pentru că o mare parte a cadrelor de conducere şi a demnitarilor de vârf ai statului recurg cu regularitate, chiar şi atunci când nu e deloc cazul, la utilizarea în medii oficiale a limbii ruse, care, fără a fi proclamată, îndeplineşte în republică rolul de a doua limbă de comunicare. Situația dată a determinat şi determină substanțial deteriorarea calitativă a limbii de cultură a populației băştinaşe prin rusificare, în primul rând, a terminologiilor naționale (administrativă, de cancelarie, tehnică etc.) în majoritatea sferelor vitale ale societății.

Drept ilustrare elocventă a acestei stări de lucruri poate servi faptul elocvent, menționat recent în presă (v. „Jurnal de Chişinău" din 19 august 2005), că instruirea militară a tinerilor din Armata Națională se efectuează în majoritatea unităților militare aproape exclusiv în limba rusă, adică în limba altui stat. Apare întrebarea, prin ce e națională atunci armata în R.M.?

Dacă şi astfel de practici nu pun sub semnul întrebării perspectiva integrării europene a statului R. Moldova în viitorul apropiat, apoi ce alte condiții trebuie să întrunească acest stat pentru a nu fi acceptat în Uniunea Europeană?

La situation de la langue roumaine en République de Moldavie dans la perspective de l'intégration européenne

Au cours des dernières années on a montré dans toutes les instances, avec des preuves irréfutables, que la réalité glottique de la Bessarabie a toujours été et reste à présent roumaine, indifféremment des dénominations qui lui ont été données à travers le temps.

Mais le régime communiste de l'ex-R.S.S.M. et, à notre regret, celui de l'actuelle R.M., restent fidèles à leur position erronée et ne cessent pas de manifester des efforts soutenus (par le biais des idéologues non-spécialistes en matière) pour accréditer l'idée que la langue parlée locale de la R.M. se distingue de la langue généralement roumaine, commune pour tout l'espace roman oriental et persévèrent avec insistance dans cette absurdité.

En réalité, dans la zone toute entière est utilisée *la même langue littéraire* – une autre langue littéraire ne s'est pas formée ici. Cette langue, dénommée par E. Coseriu *langue exemplaire*, représente pour la population de cette zone l'unique moyen de communication. L'influence massive de la langue russe sur cette langue n'a laissé des traces sérieuses que *dans la langue parlée*.

Les tentatives d'éloigner la R.M. de l'état roumain sous cet aspect, aussi que sous d'autres similaires, amènent, sans doute, à la complication de la situation de R.M. dans le procès de son intégration européenne, vu que, comme l'affirme à juste titre E. Coseriu, „la promotion d'une langue «moldave» bien distincte de la langue roumaine… est un délit de génocide ethnoculturel, délit qui n'est pas moins grave que le génocide racial…".

BDD-V2361 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:00:34 UTC)